

Ergen Suçluluğu Adolescence Delinquency

Ezgi Sarı¹, Hülya Arslantaş¹

¹Adnan Menderes Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, Aydın, Turkey

ABSTRACT

In addition to the specific difficulties of adolescence, individual and environmental risks may lead to unacceptable behaviors that characterized as a crime of adolescence. Intendency of crime of adolescents is influenced by effort to establish the identity of the adolescent, inability to cope with the thoughts and feelings or the need to feel autonomous, or to meet other psycho-social needs. Besides, the structure of family of the adolescent completing his/her process of being individual, economic power of the family, the control mechanisms created by the family and the environment, and the judgments of the social environment which is the second area that the adolescent realizes, are the factors that prepare the crime ground. The aim of this article is to investigate definition of adolescent offense, reasons and possible risk factors for adolescent offense, cost of adolescent offense and prevention interventions.

Key words: Adolescence, crime, risk factors, prevention.

öz

Ergenlik döneminin kendine has zorluklarının yanı sıra, bireysel ve çevresel riskler ergeni suç olarak nitelendirilen kabul edilemez davranışlara sürüklemeye sebep olabilir. Ergenin suça yönelmesinde, ergenin kimliğini oluşturma çabası, yetersizlik düşünceleri ve duygularıyla başa çıkmakta zorlanma, özerk hissetme ihtiyacı veya diğer psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılama etkilidir. Bunun yanı sıra ergenin birey olma sürecini tamamladığı ailenin yapısı, ailenin ekonomik gücü, çevre ve aile tarafından oluşturulan denetim mekanizmaları, ergenin kendini gerçekleştirdiği ikinci alan olan sosyal çevresinin değer yargıları suça zemin hazırlayan etkenlerdendir. Bu derleme yazısının amacı ergen suçluluğunun tanımı, sebepleri ve ergenlikte suç davranışına yönelmede olası risk faktörleri, ergen suçluluğunun topluma maliyeti ve önleme girişimlerini incelemektir.

Anahtar kelimeler: Ergenlik, suç, risk faktörleri, önleme.

Giriş

Suç, eski çağlardan beri varlığını sürdüren bilimin hemen her dalına konu olmuş bir olgudur¹. Kural ve yasakların olduğu her alanda kurallara ve yasaklara karşı gelme, doğru olandan sapma vardır. Kutsal kitaplara konu olan ve yasağı çiğnediği için cennetten kovulan Adem'den, tanrılardan ateşi çaldığı gerekçesiyle zincire vurulan Prometheus'a, birçok gence sorgulaması ve düşünmesi için yol gösterdiği gerekçesiyle ölüme mahkum edilen Sokrates'ten, Bruno'ya, Galile'ye kadar pek çok efsane ve halk kahramanının öyküsünde, kurallara ve yasaklara karşı gelen insanın trajedisine tanık olunmuştur. Ancak bunlardan en üzücüsü ve yaralıyıcısı "gençlik ve suç" ikilemidir².

Ergenlik dönemi, çocukluk çağı ve ergenlik arasında yer alan, hızla artan fizyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimin bir arada görüldüğü, yetişkinliğe geçişi ifade eden bir yaşam dönemidir^{3,4}. Ergen, topluma uyum sağlama ve onay görme isteğiyle, değişen ve gelişen kişiliği içinde çevrede yeni değerler aramaya, kişiliğinin olgunlaşması adına bir yön bulmaya çalışır. Toplumsal uyumun ölçüsünü, bireyin çevresindeki kişilerle olumlu ilişkiler kurarak bu ilişkilerini sürdürebilmesi, sorumluluk alabilmesi ve özellikle toplumun oluşturduğu kurallara uyabilmesi gibi temel davranışlar oluşturmaktadır. Ergen ise bu temel davranışlar çerçevesinde toplumsal uyumunu ortaya koyabilmektedir^{3,5}.

Ergenlik döneminde karşımıza çıkan suç davranışı, sadece bireyi ve aileyi değil toplumu da olumsuz etkileyen sosyal bir sorundur. Ergenin suça yönelmesinde, ergenin kimliğini oluşturma çabası, yetersizlik düşünceleri ve duygularıyla başa çıkmakta zorlanma, özerk hissetme ihtiyacı veya diğer psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılama ihtiyacı etkili olabilir. Ergenin içinde olduğu bu keşif süreci onu tehlike içeren riskli birçok davranışa itebilir⁶. Suç etkenlerinin birbirlerinden ayırt edilemeyecek kadar iç içe olduğu ve suç davranışının bu etkenlerin olumsuz etkisinin bir bileşkesi olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Ergenin birey olma sürecini tamamladığı ailenin yapısı, ailenin ekonomik gücü, çevre ve aile tarafından oluşturulan denetim mekanizmaları, ergenin kendini gerçekleştirdiği ikinci alan olan sosyal çevresinin değer yargıları suça zemim hazırlayan etkenlerdendir. Ergenlik döneminde görülen suçluluğun nedenlerini bireysel olarak; kişilik özellikleri, zekâ seviyesi, çevresel olarak; ailenin yapısı, okul, akran grubu, çalışma koşulları gibi temel nedenlerle açıklamak mümkündür⁷.

Suçun öğrenilen bir davranış olduğu düşünüldüğünde, yaşı itibari ile ergenlerin her şeyi öğrendiği gibi suçu da öğrenebileceği gerçeği kaçınılmazdır. Suçlu sıfatı ergene doğuştan atfedilemeyeceğine göre, ergenleri suça iten tüm sosyal, psikolojik, ekonomik, kültürel ve buna

bağlı birçok neden kapsamlı olarak araştırılıp bu önemli soruna çözüm getirilmesi gerekmektedir⁸.

Bu bilgilerden hareketle suç davranışı açısından büyük risk altında sayılabilecek ergenlere bu dönem içerisinde müdahale edilmesinin elzem olduğu çıkarılabilir. Böylece suç davranışı oluşumu engellenebilir veya tekrarlamasının önüne geçilebilir. Bunu yapabilmek için ergenlikte suça yönelen davranışın altında yatan etmenlerin etraflıca araştırılması gerekmektedir. Bu sebeplerden dolayı bu derleme yazısının amacı ergen suçluluğunun tanımı, sebepleri ve ergenlikte suç davranışına yönelmede olası risk faktörleri, ergen suçluluğunun topluma maliyeti ve önleme girişimlerini incelemektir.

Ergenlik Dönemi ve Özellikleri

İnsanoğlunun gelişim süreci düşünüldüğünde en kritik evrelerinden biri olan ergenlik, biyolojik ve psikolojik değişimlerin zemin hazırladığı cinsel ve psikososyal olgunlaşma ile başlar, birey özerkliğini, kimliğini ve sosyal üretkenliğini kazandığı zaman sona erer^{9,10}. Sürece dahil olan tüm değişim ve bu değişimlerin getirdiği görevleri yerine getirmeye çalışmak ergenleri birçok açıdan hassas hale getirebilir¹¹. Ergenlik dönemi hem olumlu hem de olumsuz gelişimsel farklılıkların başladığı bir süreçtir. Bu dönemde tutarlı bir kimlik duygusu oluşması gibi olumlu sonuçlar ortaya çıkmaya başlamasının yanı sıra davranış sorunlarının ortaya çıkmaya başlaması da olasıdır¹². Ergenlik dönemi her biri belirli bir biyolojik, bilişsel ve psikososyal gelişimleri kapsayan erken ergenlik, orta ergenlik ve geç ergenlik dönemi olmak üzere üç aşamaya ayrılır¹³.

Erken Ergenlik Dönemi (12-14 yaş)

Bu dönemin en önemli özelliği belirgin fiziksel ve davranışsal değişikliklerin görülmesidir ve bu değişim kızlarda erkeklerden daha önce başlar⁹. Ergen bu dönemde hala aileye bağımlı olsa dahi bu duygularından kurtulmaya çalışır. Bu bağımsızlıktan kurtulma çabaları ergenleri model bulmak üzere aileden dışarıya doğru yöneltir. Bu yeni modeller öğretmenler, ünlü kişiler, hatta bazı suçlular olabilir¹⁴. Otonomiye yönelik duydukları arzular sebebiyle özellikle erkek ergenler, kurallara karşı gelen davranışlar sergileyerek kuralların aşağılayıcı olduğunu ifade ederler. Bu yaşlarda ergenlerde risk içeren davranışlarda bulunma, sigara, alkol ve esrar gibi madde deneme eylemleri görülebilir. Bu dönemde arkadaşlık ilişkileri önem kazanmaya başlar ve arkadaş çevresi ergenin ilgi alanlarını, giyimini ve davranışlarını etkiler¹⁵.

Orta Ergenlik Dönemi (14-17 yaş)

Ergenliğin orta dönemi (kabaca 14-17 yaş arası) ergenlerin özerklik hedeflerini yansıtır. Bu

dönemde cinsel keşifler başlar ve bu keşifler romantik ilişkilere yansır. Bu dönemde ergenin benlik saygısı olumlu ve olumsuz risk alma davranışlarında önemli rol oynar¹⁵. Gelişimin bu evresinde ergenlerin anne babadan ayrışma ve bu özerkliği anne babaya kabul ettirme çabaları görülür. Bunun yanı sıra ergenler kendi sosyal seçimlerini etkileyen arkadaş grubuyla özdeşleşme eğilimi gösterirler. Ergenlerin "her şeyi yapabilme" hisleri, riskleri hafife almaları ve özerklik çabaları çoğu zaman aile ile çatışma içerisine girmelerine neden olabilir. Dönemin getirdiği özellik nedeniyle soyut ve mantıklı düşünmeye başlar. Zihinsel süreçlerini gittikçe daha iyi organize eder. Bu yaşlardaki ergenlerin aileleriyle girdikleri çatışmalar, kendilerini yalnız hissetmeye ve anlaşılmadıklarını düşünmeye sürükleyebilir. Böyle durumlarda arkadaş grupları en iyi "ortak" olurlar ve en büyük kaygı bu arkadaş grupları tarafından kabul görülmemektir^{9,14,15}.

Geç Ergenlik Dönemi (18-20+ yaş)

Geç ergenlik dönemi ergenin erişkinliğe çok daha fazla yaklaştığı, gelecek planları yaptığı, sosyal zevklerinin ve uğraşlarının belirgin hal aldığı, topluma aitlik hissini tam anlamıyla geliştirdiği ve gencin kendini tanıma ve tanımlamaya yönelik gelişim gösterdiği bir dönemdir¹⁵. Duygusal ve fiziksel anlamda aileden ayrılmanın yaşandığı bu dönemde ergenin otonomisi de artar. Riskli davranışları değerlendirme yetisi gelişir ve hukuku ahlak kurallarından ayırabilme yeteneği kazanır¹³.

Türkiye’de ve Dünya’da Ergen Suçluluğu

Türkiye İstatistik Kurumu¹⁶ verilerine göre 2016 yılında güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuk sayısı, 2015 yılına göre %10 oranında artarak 333 bin 435 olmuştur. Çocukların %54,8’inin 15-17 yaş grubunda, %23,2’sinin 12-14 yaş grubunda, %21,9’unun ise 11 yaş ve altında çocuklar olduğu görülmüştür. Aynı zamanda çocukların %65,4’ü erkek, %34,6’sı ise kız çocuğu olarak belirlenmiştir. 2007-2016 yılları arasında suç eylemi sebebiyle hüküm giyen toplam 4135 çocuk olmuştur. Bu çocukların 257’si öldürme, 1584’ü hırsızlık, 37’si irza geçme, 33’ü fiili livata, 241’i cinsel suçlar, 102’si adam yaralama, 1254’ü ise yağma suçundan hüküm giymiştir¹⁶.

Güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocukların %69,4’ü ailesine teslim edilirken, %19,5’i adli birimlere sevk edilmiştir. Sosyal kuruma teslim edilen çocukların oranı ise %2,8 olmuştur. Diğer taraftan, geliş nedeni suça sürüklenme olan çocukların %55,6’sı adli birimlere sevk

edilirken, %39,1'i ailesine teslim edilmiştir. Mağdur olarak gelen çocukların %87,6'sı ailesine, %3,2'si sağlık kuruluşuna, %2,6'sı da sosyal kuruma teslim edilmiştir¹⁶.

Güvenlik birimlerine suça sürüklenme nedeni ile getirilen 108 bin 675 çocuğun 36 bin 87'sinin bağımlılık yapan madde kullandığı görülmüştür. Bağımlılık yapan madde kullanan çocukların %84,5'ini 15-17 yaş grubu, %15'ini ise 12-14 yaş grubundaki çocuklar oluşturmuş olup çocukların %72,9'unun sigara, %8,6'sının sigara ve alkol, %4'ünün sigara ve esrar, %2,9'unun esrar, %2'sinin ise sigara, alkol ve esrar kullandığı görülmüştür¹⁶.

2003 Dünya Gençlik Raporuna¹⁷ göre, 1990'larda Amerika Birleşik Devletleri hariç dünyanın bütün bölgelerinde çocuk suçluluğu artış göstermiştir. Batı Avrupa'nın araştırma yapılabilen bazı bölgelerinde 1980 ve 1990 yılları arasında çocuk suçluluğunun %50 artış gösterdiği bulunmuştur. Batı Avrupa'nın bazı ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 1995 yılından beri çocuk suçluluğu %30 oranında artmıştır. Bu suçluluk hallerinin çoğu uyuşturucu ve yoğun alkol kullanımıyla ilgilidir.

NCJJ¹⁸ (National Center For Juvenile Justice) verileri ve çocuk mahkemelerinin kayıtlarına göre 2014 yılında çocuk suçluluğuna yönelik, tahmini 975.000 dava gerçekleşmiştir. 1960 yılında çocuk mahkemelerinde, yaklaşık 1.100 dava işlenirken 2014'te bu oran 2.700'e çıkmıştır. Ancak Çocuk Mahkemeleri tarafından işlenen suç vakaları sayısı 2005 ve 2014 yılları arasında 10 yılda %42 oranında azalmıştır. Özellikle bu yıllar arasında suç niteliğine göre azalan oranlar ise şöyledir: Hırsızlık suçları %46, kamu düzeni suçları %44, bireysel suçlar %40 ve madde kullanımına yönelik suçlar %30. 2014'te 16 yaşından küçük gençler, vakaların dörtte üçünü (%77'si) oluşturmuştur.

2006 NPAJD¹⁹ (National Police Agency Juvenile Division) raporunda 2002-2006 yılları arasında Japonya'da çocuk suçluluğu %20 azalma göstererek 2002 yılında suçlu çocuk sayısı 141.775 iken 2006 yılında 112.817 seviyesine gerilemiştir. Japonya'da çocuk suçları arasında en çok görülen hırsızlık suçudur. TJJJ²⁰ (Texas Juvenile Justice Department) verileri incelendiğinde 2016 yılında hükümlü çocukların %90'ının erkek, %39'unun 16 yaşında olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra 2013 ile 2016 yılları arasında çocuk suçluluğu %0.6 oranında düşük bir artış gözlenmektedir.

OJJDP²¹ (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention) verilerinde 1980-2016 yılları arasında 10-17 yaşları arasında işlenen suçlar arasında toplamda %60'lık bir azalma olduğu saptanmıştır. 2016 yılında suç işleyen erkek sayısı 3522 iken kız sayısı 1543 olmuştur. Suç türünün büyük bir çoğunluğunu ise hırsızlık oluşturmaktadır. 1988 yılında İtalya'da yaklaşık

7.500 genç cezaevinde bulunurken, 2014 yılında bu sayı yaklaşık 1.000'e düşmüştür²².

Ergen Suçluluğunun Nedenleri

Bireysel Nedenler

Bu nedenler içerisinde cinsiyet, yaş, kalıtım, fizyolojik özellikler ve zeka sayılmaktadır.

1. Cinsiyet

Suç işleme eğilimi açısından kız ve erkek çocukları arasında var olan biyolojik ve psikolojik farklılıkların işlenen suçların niteliğini etkilediği düşünülmektedir. Suçluluk ile ilgili yapılan pek çok araştırmanın sonucuna göre kadınlar suç davranışı ve suç davranışını tekrarlama oranı açısından erkeklere kıyasla daha düşük düzeyde risk grubunu oluşturmaktadırlar. Başka bir ifadeyle, erkeklerin suç işleme riski kadınlardan daha fazladır^{23,24,25}.

Suç ile cinsiyet ilişkisini toplumsal statü ve ırk değişkenlerine göre inceleyen bazı araştırmaların sonucuna göre kadın ve erkeğin suç eğilimleri açısından benzerlikler olduğu saptanmıştır. Düşük ekonomik düzey, kötü hayat koşullarına sahip kadın ve erkeklerin suça yönelimleri benzerken suç nitelikleri arasında farklılık görülebilir²⁶.

Bandaka Çelikten'in²⁷ aktardığına göre, cinsiyet ve suç arasındaki fark, toplumsal norm, gelenek ve görenekler doğrultusunda kadın ve erkeklere verilen farklı rollerle açıklanmıştır. Örki'nin²⁸ aktardığına göre toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsallaşma sürecinin ilk başladığı yer olan ailede, anne baba aracılığıyla, daha sonra okulda öğretmenler, arkadaş çevresi ve medya gibi araçlarla öğrenilmektedir. Tüm yaşamını etkileyecek olan erkeklik ve kadınlık rollerinin çocuğa aktarımı farklılık gösterebilir²⁸. Bu durum düşünüldüğünde kadından doğası gereği duyarlılık, koruma, fedakarlık, bağlılık, şefkat, incelik gibi özellikler beklenir. Bu özelliklere ters düşecek zarar verici, yıkıcı ve suç teşkil edebilecek herhangi bir davranış beklenmemesi de kadın cinsiyetine yönelik suç davranışı riskini düşürmektedir. Erkekte ise doğası gereği girişimcilik, özgürlük, rekabet, saldırganlık, hakimiyet ve yönetme gücü beklendiğinden, erkek çocukları daha az denetimle büyütülürler ve risk alma davranışlarının olasılıkları artar. Bu beklentiler ve erkek çocuklarına atfedilen roller onları daha fazla suç davranışına sürükleyebilmektedir²⁷.

2. Yaş

Ergenlik döneminin 11-20 yaş arası gibi uzun bir süreyi kapsadığı düşünüldüğünde suç olgusu için bu dönem önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır². Öncü ve arkadaşlarının²⁹ sosyoekonomik ve sosyodemografik özelliklerin suç işleme davranışı üzerindeki etkisini

belirlemek için yaptıkları araştırmada, örnekleme oluşturan bireylerin yaşlarını açıklayıcı değişken olarak aldıklarında kurulan ilişki ileri derecede anlamlı bulunmuştur. Yaş değişkeni ile suç işleme arasında ilişki olduğu bildirilmiştir²⁹.

Yapılan araştırmalara göre bireyler suç işlemeye bazı yaşlarda başlamakta ve belirli yaşlarda da daha sık görülmektedir. Ancak bu durumun tam tersini de görmek mümkündür. Suç davranışı söz konusu olduğunda bazı yaşlarda bu davranışlarda geri çekilme hatta sonlanma görülebilmektedir³⁰.

Seyhan ve Zincir'in³¹ aktardığına göre ABD'de Pittsburg, Denver ve Rochester eyaletlerinde yapılan araştırmada; suç işleyen gençlerin çoğunluğunun 16-17 yaşlarında olduğu ve bunun dışında birçok ülkede de yaşam boyu suç işleme prevalansının en yüksek 14-18 yaş arasındaki gençlerde olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de de benzer şekilde suçlu çocuklarla yapılan bir araştırmada da 16-18 yaş grubu arasında suç işlemede artış olduğunun saptanması gençlerde suç işlemenin orta ergenlik döneminde yoğunlaştığını göstermektedir³¹.

3. Kalıtım

Genetik olarak suç davranışına eğilimli olmak uzun zamandan beri araştırmacılar için önemli bir sorunun kaynağını oluşturmaktadır. Kalıtsal özelliklerin suç davranışıyla ilişkili olduğunu savunan görüşe göre, kalıtsal olarak aktarılan kod her neyse, suç davranışına neden olan kötü bir özelliktir³².

Bu konuda yapılan ilk çalışmalar Sokullu-Akıncı'nın¹ aktardığına göre Henri Goddard'ın 1916'da Kallikak ailesi üzerinde, Richard Dugdale'in 1942 yılında Jukes ailesi üzerinde, aile soyağaçlarının incelenmesi şeklinde yaptıkları çalışmalardır. Özellikle her iki ailede de çok fazla suçlu bireyin bulunması suç davranışının genler aracılığıyla aktarıldığı ve bu etkenin önemsiz olmadığı düşüncesini desteklemiştir¹.

Sokullu-Akıncı'nın¹ aktardığına göre Johannes Lange tarafından 1930 yılında Almanya'da ikizler üzerinde yapılan çalışma da, suça neden olan etkenlerden birinin gen aktarımı olup olmadığını araştıran çalışmalardan biridir. Lange biri cezaevinde bulunan 30 tek ve çift yumurta ikizlerini incelemiştir. Tek yumurta ikizlerinde benzerlik oranının %77, ayrı yumurta ikizlerin de ise benzerlik oranının %12 olması Lange'ye kalıtım yoluyla edinilen özelliklerin suç davranışı üzerinde etkisinin büyük olduğunu düşündürmüştür¹. Suç ve gen arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturmak için yapılan tüm ikiz ve evlat edinme çalışmaları, suç davranışı üzerinde sadece çevre etkisinin değil kalıtsal faktörlerinde etken olduğunu ortaya koymaktadır³³.

4. Fizyolojik Özellikler

Antik çağlarda, çirkin deforme kişilerin bela ve kötülüğün belirtisi oldukları sanılması gibi Ortaçağda da, sapıcı davranışın, şeytanın etkisiyle gerçekleştiğine inanılır, biyolojik anlamda tüm bu davranışlar kan, sümük, kara ve sarı safranın dengesizliği ile açıklanmaya çalışılırdı¹.

Yavuzer'in² aktardığına göre Lombroso suçlularla suçlu olmayan bireyler arasındaki biyolojik farklara dikkat çekmiş ve fiziksel özelliklerin insan davranışının belirlenmesinde önemli rolü olduğunu, suç davranışının bireyin eksik ve deformitelerinden doğduğunu savunmuş ve suçlu bireyleri "atavist" olarak tanımlayarak bu geri dönüşü bireyin anomalileriyle ilişkilendirmiştir. Bu anomalilerden bazıları: 1. *Başın şekli*: bunun içinde kubbe şekilli baş, tepesi yassı baş, çıkıntılı kafatası, normalden küçük kafa yer almaktadır. 2. *Çıkık elmacık kemikleri*, 3. *Geriyeye kaçmış alın*, 4. *Düz çene kemiği*, 5. *Goril tipi kollar* ve 6. *Şekilsiz el ve ayak parmakları* olarak sayılmaktadır².

Sokullu-Akıncı¹ ve Yavuzer'in² aktardığına göre antropolog Ernst Hooton, daha geniş bir denek kitlesi üzerinde çalışarak suçun fizyolojik etkenlerle açıklanabileceğini öne sürmüş ve bedensel anomalileri fizyolojik aşağılık olarak tanımlamıştır. Eğer suçun önlenmesi isteniyorsa anomalili bireylerin kısırlaştırılması görüşünü savunmuştur.

Yavuzer'in² aktardığına göre daha sonraları Sheldon araştırmasında; fizyolojik özelliklerle bireyin davranışı arasındaki ilişkiyi incelemiş ve "davranış yapının bir işlevidir" sonucuna varmıştır. 200 denek üzerinde yaptığı çalışmasına dayanarak insanların beden yapılarının endomorf, ektomorf ve mezomorf olarak üç gruba ayrıldıklarını ve üç tip içinde suçluların mezomorfik yapıdan geldiklerini belirtmiştir². Sokullu-Akıncı'nın¹ aktardığına göre Glueck ailesi 500 suçlu ve 500 suçlu olmayan bireyler üzerinde yaptıkları deneyle yalnızca fizyolojik özelliklerin incelemesini yapmakla kalmamışlar; zeka, kişilik yapısı, mizaç, beden tipi, aile ve ev koşullarının suçluluk üzerindeki etkilerini de araştırmışlardır. Bu araştırmanın sonucu olarak, herhangi bir beden tipinde, hatta suçluların en çok görüldüğü mezomorf tipler arasında bile bir "suçlu kişiliği yoktur" yargısına varmışlardır¹.

Suçluluk ve fizyolojik anormalliklerin birlikte görülebileceği ancak her iki durumunda sebeplerinin daha derin olduğu, karşılıklı belirgin bir ilişkiden söz edilse dahi tam anlamıyla bir ilişki varlığını kanıtlamanın zor olduğu belirtilmiştir².

5. Zeka

Suç davranışına yönelik ortaya konan fizyolojik kuramların sonrasında kısa sürede kabul gören ve yaygınlaşan kuram, suç davranışının zeka geriliğiyle açıklanmasıdır. Yavuzer'in² aktardığına

göre bu görüşün savunucusu olan H. H. Goddard, suça yönelen tüm bireylerin geri zekalı, tüm geri zekalı bireylerin ise suçlu olduğunu ileri sürmüştür. Kuramın temel görüşüne göre zihinsel yetersizlik özelliğine sahip bireyler, yasa ve kural kavramlarını, kapsamalarını anlayamadıkları için suç işlerler².

Yavuzer'in² aktardığına göre zeka ve suç ilişkisini ortaya koymak için yapılan çalışmalardan biri, 1934'te Glueck'lerin, bir grup suçlu ve suçlu olmayan çocuğun zeka test sonuçlarını karşılaştırdıkları çalışmadır. Araştırmanın sonucunda suçlu çocukların oluşturduğu grubun %13,1'inin zeka seviyesini 70'in altında bulmalarına karşılık, bu oranı suçlu olmayan çocukların oluşturduğu kontrol grubunda %1,5 olarak bulmuşlardır. Bu sonuca dayanarak zeka ile suç davranışı oranı arasında bir ilişki olduğu anlamını çıkarmışlardır. Yavuzer'in² aktardığına göre 1943'te Burt tarafından yapılan bir başka çalışmada ise, suçlular arasında görülen düşük zeka özelliğinin, suçlu olmayanlara oranla 3 kat daha fazla olduğunu saptamıştır. Ancak 1950'de yaptığı inceleme sonucu suçlu grubun zeka seviyesi ortalamasını 90 olarak belirleyen Rouke ile 1952'de eşdeğer bulgular elde eden Stott diğer araştırma sonuçlarından farklı bulgular elde etmişlerdir².

Düşük IQ düzeyine sahip olan öğrencilerin akademik başarıları, okula ve öğretmenlerine olan bağlılıklarının düşük düzeyde olması sebebiyle suç davranışlarına daha fazla eğilimli oldukları düşünülmektedir³⁴. Hafif derecede zeka geriliği olan bireylerin heyecanları katıksız ve değişkendir. Bu nedenle bu bireylerin gençlik ve yetişkinlik yıllarında, özellikle hırsızlık ya da cinsel suçlara kolayca yönelebilecekleri bildirilmektedir³⁵.

Bu görüşler ve araştırma bulgularına göre zeka ile suç davranışı arasındaki ilişkinin net ve kesin olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu doğrultuda düşük zeka düzeyinin suç davranışının oluşmasındaki kısmi rolü kabul etmek gerekir ancak suç davranışını sadece düşük zeka düzeyiyle açıklamak yanlış olacaktır. Suç davranışını açıklamada birçok faktör bir arada değerlendirilmelidir³².

Çevresel Nedenler

Bu nedenler içerisinde ailesel özellikler, okul çevresi, akran grubu ve iş yaşamı sayılmaktadır.

1. Ailesel Özellikler

Çocuğun ilk toplumsallaştığı yer ailedir. Ailede gerçekleştirilen başarılı ilişkiler ve olumlu tutumlar, toplumla uyumlu, mutlu, başarılı ve yapıcı bireylerin oluşmasına olanak sağlar. Gelişim aşamalarında, sağlıklı bir şekilde ilerlemeyi sağlayan çocuklar, aile içinde başarılı ve

sağlıklı ilişki kurmuş çocuklar olurken, bu dönemde uyum sorunu yaşayan çocuklar ise genellikle aile içinde başarılı ilişkilerin gerçekleşmediği ortamlarda büyüyen çocuklardır. Bu bilgiler doğrultusunda çocukların davranışları üzerinde ailenin ne denli önemli bir faktör olduğunu söylemek mümkündür³⁶.

Çocuğun suç davranışına yönelmesinde yetiştirildiği aile, anne ve baba tutumları, ailede suç işlemiş ya da suç işlemeye eğilimli bireylerin varlığı, ailenin ekonomik düzeyi, ailede var olan çocuk sayısı, anne ve babanın birliktelik durumu, aile içinde madde kullanımı ve çocuğun aile içinde maruz kaldığı istismar gibi etmenler etkilidir³⁷.

Dolu'nun³² belirttiğine göre, Gottfredson ve Hirschi, ailelerin çocuklarının suç davranışına yönelmesinde etkili temelde dört sebebin olduğunu savunurlar. Bu sebepler şunlardır:

1. "Anne ve baba çocuklarına bakmaz yahut ilgilenmez."
2. "Anne ve babalar çocuklarıyla ilgilenmeler dahi çocuklarının davranışlarını gözlemleyecek enerji ve zamana sahip olmayabilirler."
3. "Anne ve babalar çocuklarının davranışlarını gözlemleseler dahi çocuğun davranışlarında herhangi bir yanlışlık görmeyebilirler."
4. "Anne ve babalar çocuğun davranışlarındaki yanlışlığı saptasalar dahi çocuğu cezalandırma eğilimi ve imkanına sahip olmayabilirler"³².

Çocukları suç davranışına iten sebepler arasında aile temelde büyük bir yer tutmaktadır. Aile özelliklerine ilişkin pek çok sebep çocuğu suç davranışına sürükleyebilir. Özellikle aile bireyleri içinde suçlu kişilerin bulunması çocukların öğrenme hızları düşünüldüğünde model alma konusunda tehlikeli bir faktördür³⁸.

Aile özelliklerine ilişkin suç davranışına zemin hazırlayan sebeplerin en başında ekonomik yetersizlik ve eğitimsizlik gelmektedir. Bunun yanı sıra çocuğun parçalanmış aileye sahip olması, ailenin ilgisizliği ve olumsuz tutumları, ailenin çocuk sayısının fazla olması, anne ve babanın cezalandırıcı bir yaklaşıma sahip olması da suç davranışını ortaya çıkarmada bir risk faktörü olarak görülmektedir^{39,40}.

2. Okul Çevresi

XVII. yüzyılda Victor Hugo'nun "bir okulun yapılması, bir hapishanenin kapanması demektir" sözü, eğitim ile suç arasında önemli bir ilişkinin bulunduğu bir kanıtı niteliğindedir. Önceleri okulların açılmasıyla, suçluluğun önüne geçileceği düşünülse de günümüzde tüm dünya ülkeleri gözlemlendiğinde okulların açılmasıyla çocuk ve gençlerin suça yönelmesinin önüne

geçilemediği görülmektedir². Okulların ve dolayısıyla eğitimin ergenlerin davranışlarında olumsuz ve olumlu etkileri olabilmektedir. Arkadaş gruplarındaki çeteleşme, akran etkisiyle suç ve şiddet davranışlarına yönelme ile gözlenebilen olumsuz etkilerinin olmasının yanı sıra ergenleri bu tür olumsuz davranışlardan uzak tutması, bilgi dağarcığını genişletmesi, çok boyutlu düşünmesini sağlaması ve doğru karar verebilmesine katkıda bulunması gibi olumlu etkilerinin de olduğu söylenebilir. İstisnalar dışında okul yaşamının bireyleri suç davranışından uzak tuttuğu öne sürülmektedir^{41,42}.

Sosyolojik suç kuramlarından olan sosyal kontrol kuramına göre bireyin suç davranışında bulunması toplumsal bağlılığıyla açıklanabilir. Birey toplumsal yapılara (aile, akran grubu, okul) olan bağlılığı arttıkça suç davranışından uzaklaşmakta, bu bağlılık zayıfladıkça suç davranışında bulunma olasılığı artmaktadır³⁴.

Suçluluğun nedenlerini açıklamada okul faktörünü vurgulayan önemli kuramlardan biri de gerilim kuramıdır. Kızmaz'ın³⁴ aktardığına göre Cloward ve Ohlin, eğitim sisteminin, öğrencilerin başarılı olmaları yönündeki meşru yolu bloke ettiği için, öğrencilerin başarılı olmak adına gayri meşru yollara yöneldiklerini savunarak, ergenlerin suç davranışına yönelmelerinden eğitim sistemini sorumlu tutmuşlardır.

Suç eylemleri oluşmadan yapılan önleme çalışmalarının maliyeti, suç eylemlerinin sonuçlarını iyileştirmekten ve ergeni geri kazanmanın maliyetinden daha düşüktür. Okulun ergenler üzerindeki etkisini araştıran bir araştırmancının sonucuna göre, ergenlerin suç davranışlarından uzaklaştırılmaları için en etkili yer okuldur⁴³.

3. Akran Grubu

Akran grupları, çocukların ve gençlerin hayata, topluma uyum süreçlerine olumlu katkılarda bulunur ve onlara arkadaş edinme, arkadaşlığı sürdürme becerileri kazandırır. Bu katkı sayesinde gençler sonraki yaş dönemlerinde kuracakları ilişkilerin temelini atarlar⁴⁴.

Ebeveyn ve çocuk arasında ebeveyn otoritesi temelli bir ilişkinin olmasına karşılık arkadaş gruplarında çocuklar eşit bilgi ve otoriteye sahip oldukları bir ilişki içindedirler. Bu nedenle ergenler önceki yıllarının aksine zamanlarının çoğunluğunu arkadaşlarıyla geçirme eğilimindedirler⁴⁵.

Çocuğun ilk sosyal ilişkilerinin kurulduğu ve toplumsallaşma sürecinin başladığı yer aile olsa da toplumsallaşma sürecinin devam edip tamamlanması için arkadaş edinilmesi önemlidir. Ergenler için bu dönemin en riskli ihtiyacı ise bir gruba ait olmaktır. Bu nedenle ergenlik

döneminin vazgeçilmez ve kritik bir parçası olan arkadaşlık ilişkileri, ergenin olumlu tutum ve alışkanlıklar kazanmasında ya da şiddet ve suç davranışlarına yönelmesinde büyük etkindir^{44,46}.

Arkadaşlık ilişkilerinin suç davranışına ne denli büyük etki ettiğinin en önemli kanıtı, hükümlü çocuklar üzerinde yapılan çalışmalardır. Bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu çeşitli sebeplerden hüküm giymiş çocukların işledikleri suçları arkadaşlarıyla birlikte işlemiş olduklarını belirtmektedir. Gruba ait olma ihtiyacı bu uğurda ergenleri suç davranışlarına itebilmektedir. Araştırmacılar suçun öğrenme sonucu olduğu kadar grup yaşamının etkisiyle oluşabileceğini de öne sürmektedirler^{46,47}.

Toplumsallaşma kuramına göre aile ilişkileri olumsuz, sınırlayıcı ve yetersiz olan ergenlerin, arkadaş gruplarını daha çok önemsedikleri ve bu alanda da bir kayıp yaşamamak ve bağlılıklarını kanıtlamak için normalden sapan davranışlara yöneldikleri bildirilmektedir. Arkadaş grupları içinde suç davranışına eğilimli ya da suçlu arkadaşların bulunması durumunda ergenler bunlardan kolayca etkilenilmekte, etkilenmeyle kalmayıp uygun koşullarda eyleme dökülebilmektedirler. Bu durum ergenin akran grubunda daha kolay onay görmesinin ve böylece ergenin kendine olan güveninin yükselmesinin, duygu ve düşüncelerini açıkça paylaşabilmesinin olanağını sağlamakta ancak buna karşıt olarak kazanılan olumsuz davranışların pekişmesine sebep olmaktadır. Tüm bunların sonucunda arkadaşlık ilişkilerinin ergenlik döneminde önemli ve etkili bir yeri olduğunu söylemek mümkündür⁴⁶.

4. İş Yaşamı

Sanayi devriminin pek çok kazancının karşısında söylenebilecek en büyük kayıp çocukların çalışma hayatına girmesidir. Bu olumsuzluğun en yıkıcı sonucu ise okula gidemeyen ve hiçbir zaman bilişsel ve duygusal anlamda tam, sağlıklı olamayacak çocukların yetişmesidir. Çocukların çalışmaya zamansız olarak başlamasının pek çok sebebi olabilir. Yoksulluk, çarpık kentleşme ve göç, eğitimsizlik ve ailenin eğitime olan olumsuz bakış açısı, sorunlu aile ortamı, ailenin parasal ihtiyaçları ve işverenin kar amacı gütmemesi bu nedenlerin arasında yer alır⁴⁷.

Çalışan çocuk; para kazanma çabasıyla iş yaşamına devam edip ailesine ekonomik destek sağlamasıyla yetişkin kimliğine bürünürken, eğitimine devam edip okulda öğretmenlerine, evde ailesine karşı itaat gösterdiğinde ise çocuk kimliğine bürünür. Tüm bu ikilem çalışan çocuklar üzerinde kimlik çatışmasına sebep olur⁴⁷.

Aile denetiminden yoksun ve yaşça kendisinden çok daha büyüklerin yanında olan çocuklar, uygun olmayan çeşitli çevrelerle temasa girme, madde kullanımı, istismar gibi pek çok

olumsuzluğa karşı savunmasızdırlar. Bunun yanı sıra çocuğun maneviyattan mahrum kalması, ekonomik sorunlara göğüs germeye çalışması ve para kazanma çabasının küçük yaşta başlaması gibi pek çok olumsuzluklar iş yaşamına başlayan çocukları suç davranışına itebilir^{24,38}.

Ergen Suçluluğunun Topluma Maliyeti

Ergenlerde görülen suç davranışı, ergene, aileye, topluma ve kamu düzenine olan sayısız etkileriyle kesinlikle üstesinden gelinmesi ve önlenmesi gerekli bir problemdir. Suç davranışının sebep olduğu olumsuz etkiler düşünüldüğünden çok daha fazladır. Ergenin suç davranışının olumsuz etkileri öncelikle suçun doğrudan sebep olduğu maddi ve manevi kayıplarla başlar. Bu maddi ve manevi kayıpları mağdurun, mağdurun yakınlarının ve toplumun kayıpları belirler. Ancak burada bahsedilmesi gereken bir mağduriyet de ergenin ailesi ve yakınları tarafından yaşanır. Bunun yanı sıra ceza adalet sisteminin gerektirdiği suç ve suçlularla mücadele için gerçekleştirilen girişimler suçun topluma maliyetinin büyük bir kısmını oluşturur. Ergenin gerçekleştirdiği basit bir suç sonrasında dahi toplum açısından büyük bir maliyetin oluştuğu görülür. Bu maddi kayıpların yanı sıra genel olarak suç davranışının sebep olduğu toplumsal sarsıntı, korku ve güvensizlik ortamı da tamiri en zor olan hasarlardandır⁴⁸.

Ergen Suçluluğunu Önleme

Ergenlerin suça yönelmesini önleyecek çözümlerin üretilmesi, uygulamaya dökülmesi tartışmasız önemlidir ve hepimizin sorumluluğudur. Yasal düzenlemelerin yanı sıra ergenlerin suç davranışında bulunmasını önleyecek girişimlerin yaygınlaşması gereklidir. Bu girişimlerden biri olan Agresyon Replasman Eğitimi, çocuk ve ergenlerin sosyal becerilerinin ve ahlaki muhakeme yetilerinin gelişmesine destek olarak öfke kontrol becerilerinin gelişmesine katkı sağlayarak saldırgan davranışları azaltmayı hedefler. Çok yönlü bir müdahale programı olan Agresyon Replasman Eğitimi, özellikle saldırgan davranışta bulunan çocuk ve ergenlere ulaşmayı amaçlamaktadır. Eğitim, evde, okulda ve toplumda pek çok kurumda birincil ve ikincil önleme amacı ile uygulanmaktadır^{49,50}. Agresyon Replasman Eğitimi'nin amacına uygun olarak suça sürüklenen ergenlerin sosyal becerilerini arttırdığı, öfke düzeylerini ve saldırgan davranışlarını azalttığı böylece suç davranışının tekrarını engellediği çalışmalarla gösterilmiştir^{51,52,53}. Agresyon Replasman Eğitimi bu yolla özellikle tutuklu çocuk ve ergenlerin sosyalleşmesi ve rehabilitasyonunu sağlarken, okullarda ve sosyal hizmetlere bağlı kurumlardaki sorunlu davranışlar sergileyen çocuk ve ergenlerde ise suça sürüklenmeyi önlemektedir⁵⁴. Bir başka girişim olan gelişimsel ya da risk odaklı yaklaşımla suç önleme programları, kişinin birey, aile, okul, akran grubu ve yaşanılan yer gibi çeşitli özelliklerine göre

risk ve koruyucu etkenleri hedefleyerek, suç davranışının ortaya çıkışından önce suçu önlemeye çalışan müdahale programlarını içermektedir. Bu programların önemli noktası sadece risk faktörlerini ortaya koyması değil aynı zamanda suç davranışını azaltan, olumlu davranışları arttıran koruyucu etkenleri hedef alıp bunlar üzerinden müdahale gerçekleştirilmesine olanak sağlamasıdır⁵⁵.

Genel bir bakış açısıyla ergen suçluluğunu azaltmak ve önlemek için, dünya üzerinde şiddet ve çatışmaların durdurulması, refahın yükseltilmesi başlıca zorunluluklardır. Ergenlerin eğitiminin desteklenmesi ve bu anlamda sosyal ve ekonomik politikaların oluşturulması, aile düzeyinde aile parçalanmasına sebep olacak etkenlerin azaltılması ya da yok edilmesi, ailelerin çocuk yetiştirilme konusunda eğitimle desteklenmesi önemlidir. Bunun yanı sıra gençlerin olumsuz alışkanlıklarının ve madde bağımlılıklarının giderilmesi için projelerin geliştirilmesi, gençlerin boş zaman aktivitelerinin sağlıklı planlanması ile ilgili gerekli girişimlerin yapılması elzemdir. Sosyal kurumlarda ya da özellikle sokakta yaşayan ve çalışan, madde bağımlısı, daha önce suça karışma gibi özelliklerle damgalanmaya ve dışlanmaya hazır çocukların topluma yeniden kazandırılması, uyum içinde yaşamaları için ekonomik ve sosyal desteğin sağlanması gerekmektedir⁵⁶.

Sonuç

Ergenler içinde buldukları dönemin özelliği nedeni ile suç davranışına yatkınlık açısından risk grubunu oluşturmaktadırlar. İçinde buldukları dönemin “delikanlılık” olarak adlandırılması boşuna değildir. Her an risk davranışı almaya yatkın “delikanlı” dönem. Bu nedenden dolayı ergenler özellikle suç işleme açısından risk faktörlerine de sahiplerse suçlu ergen olma yolunda ilerleyebilirler. Ergenlerin suça yönelimlerini engellemek, suç işlemenin topluma maliyetini en aza indirmek ve risk gruplarını tanımlayarak gerekli girişimlerde bulunmak sağlık çalışanlarının öncelikli hizmet alanlarından biri olmalıdır.

Kaynaklar

1. Sokullu-Akinci F. Kriminoloji, 11. Baskı. İstanbul, Beta Basım Yayım, 2014.
2. Yavuzer H. Çocuk ve Suç, 17. Baskı. İstanbul, Remzi Kitabevi, 2016.
3. Gültekin G, Baran G. The self perception of delinquent children in Turkey. Pakistan Journal of Social Sciences. 2007;4:224-9.
4. Demuth S, Brown SL. Family structure, family processes, and adolescent delinquency: the significance of parental absence versus parental gender. J Res Crime Delinq. 2004;41:58-81.
5. Balkaya A, Ceyhan E. Lise öğrencilerinin suç davranışı düzeylerinin bazı kişisel ve ailesel nitelikler

- bakımından incelenmesi. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*. 2007;3:13-27.
6. Bradley G, Matsukis P. Identity status and youth recklessness. *Youth Studies Australia*. 2000;19:48-53.
 7. Güngör M. Evrensel bir sorun olarak çocuk suçluluğu ve sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2008;1:25-43.
 8. Çoğan O. Çocuk suçluluğunun nedenleri ve Edirne ceza mahkemelerinde açılan davaların bu yönden incelenmesi (Uzmanlık tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi, 2006.
 9. Derman O. Ergenlerde psikososyal gelişim. *Adölesan ve Ergen Sağlığı II Sempozyum Dizisi*. 2008;63:19-21.
 10. Akçan Parlaz E, Tekgül N, Karademirci E, Öngel K. Ergenlik dönemi: fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician*. 2012;3:10-6.
 11. Paus T, Keshavan M, Giedd JN. Why do many psychiatric disorders emerge during adolescence? *Nat Rev Neurosci*. 2008;9:947-57.
 12. Loeber R, Farrington DP, Stouthamer-Loeber M, Moffitt TE, Caspi A. The development of male offending: key findings from the first decade of the Pittsburgh youth study. *Studies on Crime and Crime Prevention*. 1998;7:141-71.
 13. Holland-Hall C, Burstein GR. Adolescent development. In *Nelson's Textbook of Pediatrics 20th ed.* (p. 926–936.e1). Amsterdam, Elsevier, 2015.
 14. Özçelik B, Karamustafaoğlu O. Ergenlik dönemi ve ergenlerde suisid açısından risk faktörlerinin değerlendirilmesi. *Dusunen Adam*. 2002;15:68-76.
 15. Sadock B, Sadock VA, Ruiz P. Kaplan and Sadock's *Synopsis of Psychiatry Behavioral Sciences/Clinical Psychiatry*, 11th Edition. New York, Lippincott Williams and Wilkins, 2015.
 16. Türkiye İstatistik Kurumu. Available from: www.tuik.gov.tr. Accessed 29.12.2017.
 17. World Youth Report. Available from: www.un.org/development/desa/youth/world-youth-report/world-youth-report. Accessed 29.12.2017.
 18. National Center For Juvenile Justice (NCJJ). Available from: http://www.ncjj.org/Projects/model_data_project.aspx. Accessed 29.12.2017.
 19. National Police Agency Juvenile Division (NPAJD). Available from: www.npa.go.jp. Accessed 29.12.2017.
 20. Texas Juvenile Justice Department (TJJD). Available from: <http://www.tjjd.texas.gov/>. Accessed 29.12.2017.
 21. Office of Jevvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP). Available from: www.ojjdp.gov. Accessed 29.12.2017.
 22. Defending the Human Right to a Fair Trial. Available from: www.fairtrials.org. Accessed 29.12.2017.
 23. Nilsson A. Living conditions, social exclusion and recidivism among prison inmates. *J Scand Stud Criminol Crime Prev*. 2003;4:57-83.

24. Dönmezer S. Kriminoloji, 8. Baskı. İstanbul, Beta Basım Yayım, 1994.
25. Dembo R, Schmeidler J. A classification of high-risk youths. *Crime Delinq.* 2003;49:201-30.
26. Dinç A. Çocuk suçluluğunda ailenin rolü (Uzmanlık tezi). Kırıkkale, Kırıkkale Üniversitesi, 2013.
27. Badanka Çelikten B. Suça sürüklenmiş çocukların olumlu sosyal ile saldırgan davranışlarının ailesel faktörler bağlamında incelenmesi (Uzmanlık tezi). İstanbul, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2017.
28. Örki H. Okullarda şiddet ve suç: Eskişehir örneği (Uzmanlık tezi). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2013.
29. Öncü FS, Ger C, Bilici M, Ural R, Uygur C. Sosyoekonomik etmenlerin ve sosyodemografik özelliklerin psikotik olguların suç işleminde etkisi. *Türk Psikiyatri Derg.* 2007;18:4-12.
30. Swatt ML, Gibson CL, Piquero NL. Exploring the utility of general strain theory in explaining problematic alcohol consumption by police officers. *J Crim Justice.* 2007;35:596-611.
31. Seyhan D, Zincir H. Tutuklu/hükümlü gençlerin benlik saygısı düzeyleri ile aile özelliklerinin incelenmesi ve aralarındaki korelasyonun belirlenmesi. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi.* 2009;19:7-24.
32. Dolu O. Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji, 5. Baskı. Ankara, Global Politika ve Strateji Yayınları, 2015.
33. Eley TC, Lichtenstein P, Moffitt TE. A longitudinal behavioral genetic analysis of the etiology of aggressive and nonaggressive antisocial behavior. *Dev Psychopathol.* 2003;15:383-402.
34. Kızmaz Z. Öğrenim düzeyi ve suç: suç-okul ilişkisi üzerine sosyolojik bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 2004;14:291-319.
35. Cantürk G, Cantürk N. Suçlu profili. *Adli Tıp Dergisi.* 2004;18:27-37.
36. Üstün A, Yılmaz M, Kırbas Ş. Gençleri şiddete yönelten nedenler. In *Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu* (Ed A Solak):25-32. Ankara, Hegem Yayınları, 2007.
37. Yılmaz GG. Suça sürüklenen ve suça sürüklenmeyen ergenlerin benlik saygısı düzeylerinin karşılaştırılması (Uzmanlık tezi). İstanbul, Maltepe Üniversitesi, 2009.
38. Kart M. Çocuk ve suç: Marmara bölgesi örneği (Uzmanlık tezi). Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, 2012.
39. Solak A. Çocuk Suçluluğu ve Aile, 2. Baskı. Ankara, Hegem Yayınları, 2009.
40. Amodei N, Scott AA. Psychologists' contribution to the prevention of youth violence. *Soc Sci J.* 2002;39:511-26.
41. Güven H. Suç işlemiş ergenlerle suça karışmamış ergenlerin düşmanca niyet yükleme yanlılıkları ve bazı ailesel özelliklerinin incelenmesi (Uzmanlık tezi). Adana, Çukurova Üniversitesi, 2011.
42. İmamoğlu A. Psikolojik ve Ahlaki Açından Çocuk Suçluluğu. İstanbul, Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, 2015.
43. Kepenekçi YK, Özcan AY. Okullarda suçun önlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.* 2000;33:153-63.
44. Çalık T, Kurt T. Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu. In *Eğitim ve Şiddet* (Ed A Solak). Ankara,

- Hegem Yayınları, 2006.
45. Kulaksızoğlu A. Ergenlik Psikolojisi. İstanbul, Remzi Kitabevi, 1998.
 46. Uluğtekin S. Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma. Ankara, Bizim Büro Yayınları, 1991.
 47. Özyanık A. Sokakta Çalışan Çocuklar Sorunu, Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi. Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, 1994.
 48. Dolu O, Uludağ Ş, Doğutaş C. Suç korkusu: nedenleri, sonuçları ve güvenlik politikaları. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 2010;65:57-81.
 49. Glick B, Gibbs JC. Aggression Replacement Training: A Comprehensive Intervention for Aggressive Youth, 3th ed. Champaign, Research Press, 2011.
 50. Amendola AM, Oliver RW. Aggression replacement training stands the test of time. Reclaiming Child & Youth. 2010;19:47-50.
 51. Washington State Institute for Public Policy. Available from <http://www.wsipp.wa.gov/ReportFile/787>. Accessed 29.12.2017.
 52. Nugent WR, Bruley C, Allen P. The effects of Aggression Replacement Training on male and female antisocial behavior in a runaway shelter. Res Soc Work Pract. 1999;9:466-82.
 53. Nugent WR, Ely G. The effects of Aggression Replacement Training on periodicities in antisocial behavior in a short-term shelter for adolescents. J Soc Social Work Res. 2010;1:140-58.
 54. Kaya F, Buzlu S. An intervention program for children against turn into crime: Aggression Replacement Training. J Psychiatr Nurs. 2016;148-51.
 55. Topçuoğlu T. Çocuk suçluluğu ve gelişimsel (risk-odaklı) suç önleme. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 2014;16:217-26.
 56. Bülbül S, Doğan S. Suça sürüklenen çocukların durumu ve çözüm önerileri. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi. 2016;59:31-6.

Correspondence Address / Yazışma Adresi

Hülya Arslantaş
Adnan Menderes Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği
Aydın, Turkey
e-mail: hulyaars@yahoo.com

Geliş tarihi/ Received: 28.01.2018**Kabul tarihi/Accepted:** 02.03.2018

Bu makale 02-05 Mayıs 2018 tarihleri arasında Burdur'da düzenlenen 1. Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yaşam Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulmuştur.